

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ПРАВА НА ПЛАТУ (ВИНАГОРОДУ) В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ

Ігор Якубівський,

доцент кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук

Відповідно до ст. 445 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) [1], автор має право на плату за використання його твору, якщо інше не встановлено цим Кодексом чи іншим законом. Закріплення у Цивільному кодексі України даного положення, на перший погляд, є цілком обґрунтованим і виправданим, оскільки покликане гарантувати авторові відповідну винагороду за використання створеного в результаті його творчої діяльності твору. В літературі дане право часто характеризується, як «основне» чи «найсуттєвіше» майнове право на твір [2, 264; 3, 96; 4, 193; 5, 246], «вершину» всіх майнових авторських прав [6, 92].

Положення ст. 445 ЦК України знаходить свій розвиток у ч. 5 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року в редакції від 11.07.2001 року [7], де передбачено, що за винятком випадків, передбачених статтями 21–25 цього Закону, автор (чи інша особа, що має авторське право) має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору.

Наведені положення ЦК України та Закону України «Про авторське право і суміжні права» породжують низку запитань, насамперед, щодо юридичної природи права на плату (винагороду) за використання твору, які і будуть проаналізовані у даній статті. Певною мірою окреслена проблематика аналізувалось у роботах таких вчених, як Е. Гаврилов, О. Жилінкова,

О. Мельник, О. А. Підпригора, О. Сергєєв, Р. Шишка та ін. Водночас, в сучасній цивільно-правовій доктрині так і не вироблено єдиного підходу до даної проблеми.

В Законі України «Про авторське право і суміжні права» норма про право на винагороду за використання твору закріплена в ст. 15, що має назву «Майнові права автора». Доречно зазначити, що в цій й же статті закону закріплено такі майнові авторські права, як виключне право на використання твору та виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

У ЦК України застосовано дещо інший підхід. З одного боку, право автора на плату за використання твору закріплено не в ст. 440 «Майнові права інтелектуальної власності на твір», а в окремій ст. 445 «Право автора на плату за використання його твору». Водночас, наступною за ст. 445 є ст. 446 «Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір» (виділення автора). Така законодавча позиція не виключає теоретичної можливості віднесення права на плату за використання твору до «інших майнових прав інтелектуальної власності, встановлених законом» (п. 4 ч. 1 ст. 440 ЦК України). Проте це питання для його вирішення потребує більш глибокого аналізу.

В літературі питання щодо юридичної природи права на плату (винагороду) за використання твору трактується по-різному.

Так, одні автори (О. Мельник, О. Штефан, О. Жилінкова, Н. Яркіна) право на плату (винагороду) за використання твору розглядають як одне з майнових авторських прав на твір [2, 264; 3, 96; 8, 193; 9, 552–557].

Російський учений В. Хохлов, розглядаючи право на авторську винагороду в контексті виключних прав на твір і визнаючи абсолютний характер цього права, все ж відносить його разом із правом слідування, до «особливих майнових прав автора». Останні, як вважає цей вчений, на відміну від інших виключних прав, належать тільки авторіві [10].

Децю іншу позицію з цього питання займає О. Сергеев. Як і попередній автор, даний науковець розглядає право на винагороду за використання твору, як одне з майнових прав авторів, вважаючи його одним з «інших прав авторів». Водночас, як зазначає О. Сергеев, в абстрактному вигляді, поза зв'язком з яким-небудь конкретним способом використання твору, право на винагороду не існує. Тому, підсумовує далі вчений, у його спеціальному виділенні як особливого права немає ніякої необхідності.

Заперечує існування особливого майнового права на одержання винагороди також Е. Гаврилов. Учений виходить з того, що право на винагороду — це складовий елемент будь-якої майнової авторської правомочності. Але якщо авторські правомочності є виключними, заборонними, то право на винагороду таким не є [11, 102, 144–145].

Також у літературі такими ученими, як О. Сергеев [12, 233–234], О. Мельник [6, 93], Р. Шишка [13, 20] слушно звертається увага на те, що на відміну від права авторства і деяких інших прав автора право на винагороду має не абсолютний, а відносний характер, тобто діє по відношенню до тих осіб, які використовують або мають намір використовувати твір.

З наведених вище позицій можна виділити два ключових питання щодо права на винагороду, щодо яких існують розбіжності серед науковців:

- 1) чи є це право самостійним виключним майновим правом на твір?
- 2) яке воно є за своїм характером — абсолютне чи відносне?

При цьому два питання є тісно пов'язані між собою і, на наш погляд, повинні вирішуватися разом. Пов'язано це з тим, що виключні майнові права інтелектуальної власності є абсолютними за своїм характером, на чому неодноразово наголошувалось в літературі [14, 254; 15, 54; 16, 131–135; 17, 225]. Як пише з даного приводу Е. Гаврилов, майнові права можуть існувати або в абсолютних правовідносинах, або в зобов'язаннях. Виключні права в зобов'язальних правовідносинах не існують; вони завжди виражаються в абсолютних майнових правовідносинах [18, 5].

Погоджуючись із такою позицією, варто підкреслити, що майнові права інтелектуальної власності, передбачені ст. 440 ЦК України, є абсолютними, тому що спрямовані до невизначеного кола суб'єктів (всіх і кожного). Чи можна сказати, що право автора або іншого правоволодільця на плату (винагороду) теж стосується всіх і кожного, тобто має абсолютний характер? Очевидно, що відповідь на це питання є негативною. Цілком зрозуміло, що кореспондуючий такому праву обов'язок щодо сплати винагороди завжди лежить на конкретно визначеному суб'єктові.

Тоді питання можна поставити більш конкретно: чи зобов'язаний виплачувати винагороду авторіві чи іншій особі, яка має авторське право, кожен, хто фактично здійснює використання твору? Якщо взяти за основу положення ст. 445 ЦК України та ч. 5 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», і абстрагуватися від інших положень законодавства

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

України у сфері авторського права, то виходить, що так, окрім випадків, передбачених законом. Проте для того, щоби дати правильну відповідь на поставлене запитання, потрібно з'ясувати, які, взагалі, можливі випадки використання твору та в яких з цих випадків у особи, яка здійснює використання твору, виникає обов'язок сплачувати за це авторові чи іншій особі, що має авторське право, плату (винагороду).

Отже, можливі такі випадки використання твору:

- 1) правомірне використання твору за згодою автора чи іншої особи, яка має авторське право (ст. 443 ЦК України);
- 2) правомірне використання твору без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право, у випадках, коли це допускається законом (вільне використання твору) (ст. 444 ЦК України, статті 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права»);
- 3) неправомірне використання твору, тобто використання твору без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право, якщо таке використання не підпадає під згадані в попередньому пункті випадки вільного використання твору.

У першому випадку використання твору здійснюється на підставі наданого автором чи іншою особою, яка має авторське право, дозволу (ліцензії). Надання дозволу здійснюється в межах відповідного авторського договору, який укладається автором або іншою особою, що має авторське право, та особою, яка здійснюватиме використання твору. При цьому в такому договорі, власне, й визначаються умови виплати плати (винагороду) за використання твору (ч. 5 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

У другому випадку йдеться про вільне використання твору за умов, прямо передбачених у законі. Викори-

стання твору при цьому є правомірним, хоча й не вимагає згоди автора чи іншої особи, що має авторське право. Водночас використання твору в цих випадках, зазвичай, є безоплатним, тобто не передбачає обов'язку особи, яка використовує твір, виплачувати плату (винагороду) за таке використання (ч. 1 ст. 444 ЦК України, ст. 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Проте, на думку деяких учених, позадоговірне вільне використання творів може слугувати підставою виникнення права на винагороду [13, 20; 4, 193; 19, 9].

Насправді, законодавство України передбачає лише один випадок вільного використання твору, що здійснюється на відплатних засадах. Йдеться про правило, передбачене ч. 2 ст. 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права», яким визначено, що твори і виконання, зафіксовані у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальні твори та їх примірники допускається відтворювати у домашніх умовах виключно в особистих цілях або для кола сім'ї без дозволу автора (авторів), виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм, але з виплатою їм винагороди. Особливості виплати винагороди у цьому випадку визначені ст. 42 названого Закону.

Однак зазначити, що права на одержання винагороди саме за використання твору в означеній ситуації не виникає. Річ у тім, що, відповідно до положень ст. 42 Закону України «Про авторське право і суміжні права», у такому разі винагорода здійснюється у формі відрахувань (відсотків) від вартості обладнання і (або) матеріальних носіїв виробниками та (чи) імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, з застосуванням яких можна здійснити відтворення у домашніх умовах творів, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, їх примірниках та аудіовізуальних творів. Роз-

міри таких відрахувань (відсотків) затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 року № 992 [20]. Тож, з юридичного погляду, ця виплата здійснюється виробниками та імпортерами відповідного обладнання та матеріальних носіїв, оскільки саме вони є носіями відповідного обов'язку щодо сплати таких відрахувань. Суми цих відрахувань включаються виробниками та імпортерами обладнання та матеріальних носіїв у ціну, яка в кінцевому результаті сплачується споживачем при придбанні таких товарів. Проте останній несе обов'язок перед продавцем щодо оплати придбаного товару за договором купівлі-продажу (статті 655, 698 ЦК України), а не обов'язок сплатити авторові винагороду, передбачену ч. 2 ст. 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Третій випадок, на відміну від перших двох, є правопорушенням (контрафакт), адже передбачає використання іншою особою твору з порушенням авторського права. Окремими науковцями таке використання теж відноситься до підстав виникнення права на винагороду [13, 20].

Видається, що ця позиція є недостатньо правильною з огляду на таке. У разі позадоговірного використання іншою особою твору, якщо це не підпадає під передбачені в законі випадки вільного використання творів, ідеться про порушення майнових авторських прав на твір, що дає підстави для судового захисту (ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). У такому разі в автора чи іншої особи, що має авторське право, виникає не право на плату (винагороду) за використання твору, а право на звернення до суду за захистом порушених майнових авторських прав. Відтак, відшкодування збитків — цивільно-правовий спосіб захисту порушених майнових авторських прав (ст. 16 ЦК України, ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Не-

обхідно розрізняти право на плату (винагороду) за використання твору, яке здійснюється в межах регулятивних цивільних правовідносин, і вимогу про відшкодування збитків (чи стягнення доходів або виплату компенсації), реалізація якої відбувається через охоронне правовідношення.

Таке розмежування має важливе практичне значення. Адже, як відомо, відшкодування збитків є формою цивільно-правової відповідальності. Тож, як правильно зазначають Н. Кузнецова та О. Кохановська, для його застосування необхідна наявність усіх елементів складу цивільного правопорушення у сукупності: протиправної поведінки; шкоди; причинового зв'язку між протиправною поведінкою заподіювача шкоди та збитками; вини [21].

Зі сказаного вище випливає, що використання іншою особою твору з порушенням майнових авторських прав (контрафакт) не можна розглядати як підстави виникнення права на плату (винагороду) за використання твору.

Отже, з проаналізованих трьох випадків використання твору лише в першому з них, тобто при договірному використанні твору, в автора чи іншої особи, що має авторське право, виникає право на плату (винагороду).

У Законі України «Про авторське право і суміжні права» передбачено ще два спеціальні випадки, в яких передбачається виплата винагороди — статті 16 та 17.

У ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» врегульовано питання щодо правового режиму службового твору, тобто твору, створеного автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем. У ч. 3 цієї статті передбачено, що за створення та використання службового твору авторові належить авторська винагорода, розмір і порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрак-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

том) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем.

Очевидно, що в цьому випадку право автора на одержання від роботодавця винагороди не є абсолютним. Адже правовідношення виникає між двома чітко визначеними суб'єктами — автором і роботодавцем, тобто є відносним правовідношенням. Змістом його є право автора вимагати виплати винагороди й обов'язок роботодавця виплатити винагороду.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про авторське право і суміжні права», якщо інше не передбачено в договорі про створення аудіовізуального твору, автори, які зробили внесок або зобов'язалися зробити внесок у створення аудіовізуального твору і передали майнові права організації, що здійснює виробництво аудіовізуального твору, чи продюсеру аудіовізуального твору, не мають права заперечувати проти виконання цього твору, його відтворення, розповсюдження, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення, а також субтитрування та дублювання його тексту, крім права на окреме публічне виконання музичних творів, включених до аудіовізуального твору. За оприлюднення та кожне публічне виконання, показ, демонстрацію чи сповіщення аудіовізуального твору, його здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат його примірників за всіма авторами аудіовізуального твору зберігається право на справедливую винагороду, що розподіляється та виплачується організаціями колективного управління або іншим способом.

Отже, проведений вище аналіз дає підстави виділити такі суттєві відмінності між майновими правами інтелектуальної власності на твір (ст. 440 ЦК України) та правом на плату (винагороду) за використання твору (ст. 445 ЦК України):

- по-перше, різними є підстави їх виникнення. Майнові права інтелектуальної власності на твір ви-

никають на підставі факту створення твору (ст. 437 ЦК України, ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). На відміну від цього, право на плату (винагороду) за використання твору виникає на підставі договору, а також з інших підстав, передбачених законом (статті 16, 17 Закону України «Про авторське право і суміжні права»);

- по-друге, майнові права інтелектуальної власності на твір є абсолютними, тоді як право на плату (винагороду) є відносним.

Зазначені відмінності вказують на те, що право на плату (винагороду) не може розглядатись як одне з прав, зазначених у п. 4 ст. 440 ЦК України.

Юридична природа права на плату (винагороду) обумовлюється таким:

- це право виникає із договору або з інших підстав, передбачених у законі;
- суб'єкт цього права (автор чи інша особа, що має авторське право) має право вимагати виплати йому плати (винагороди) за використання твору, а особа, яка здійснює використання твору (ліцензіат, роботодавець тощо) зобов'язана таку плату (винагороду) сплатити. Тож правовідношення виникає між двома персоніфікованими суб'єктами та є за своїм характером відносним;
- об'єктом цього права є не власне твір, як це має місце стосовно майнових прав інтелектуальної власності на твір, передбачених ст. 440 ЦК України, а дії зобов'язаної особи зі сплати такої плати (винагороди). Іншими словами право на плату (винагороду) є не правом на результат творчої діяльності, а правом на дію іншої (зобов'язаної) особи.

Наведене вище дає підстави дійти висновку, що правовідношення, елементом змісту якого є право на плату (винагороду) за використання твору,

відповідає ознакам цивільно-правового зобов'язання, закріпленим ст. 509 ЦК України. Тож право на плату (винагороду) за використання твору, на відміну від майнових прав інтелекту-

альної власності на твір, має зобов'язально-правову природу. ♦

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № № 40–44. — Ст. 356.
2. Право інтелектуальної власності : академ. курс : підручник для студентів вищих навч. закладів / за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. — 2-ге вид., переробл. та допов. — К. : Ін Юре, 2004. — 672 с.
3. Жилінкова О. В. Договори в сфері реалізації авторських прав на музичний твір : монографія / О. В. Жилінкова. — Х. : Ксилон, 2008. — 212 с.
4. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). — Т. 6: Право інтелектуальної власності / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. — Х., 2011. — 592 с.
5. Кохановская Е. В. К вопросу об общих положениях о праве интеллектуальной собственности в гражданском праве Украины / Е. В. Кохановская // Альманах цивилистики : сб. статей : Вып. 4 / Под ред. Р. А. Майданика. — К. : Правова єдність, 2011. — С. 246.
6. Мельник О. М. Суб'єкт права інтелектуальної власності та його цивільно-правовий статус : монографія / О. М. Мельник. — Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. — 156 с.
7. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року, в редакції закону від 11.07.2001 року // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 43. — Ст. 214.
8. Право інтелектуальної власності : академ. курс : підручник для студентів вищих навч. закладів / за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. — 2-ге вид., переробл. та допов. — К. : Ін Юре, 2007. — 696 с.
9. Цивільне право : підручник : у 2 т. / За ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — Х. : Право, 2011. — Т. 1. — 656 с.
10. Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / В. А. Хохлов. — М. : Городец, 2008. — 288 с.
11. Гаврилов Э. П. Комментарий к закону об авторском праве и смежных правах / Э. П. Гаврилов. — 4-е изд., перераб. и доп. — М. : Экзамен, 2005. — 384 с.
12. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учеб / А. П. Сергеев. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Проспект, 2005. — 752 с.
13. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : автореф. дис... докт. юрид. наук. / Р. Б. Шишка. — Одеса, 2004. — С. 20.
14. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 года) / Вступительная статья Е. А. Суханов. — М. : СПАРК, 1995. — 556 с.
15. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сборник статей / В. А. Дозорцев; Исслед. центр частного права. — М. : Статут, 2005. — 416 с.

16. *Маковский А. Л. Исключительные права и концепция части четвертой Гражданского кодекса / А. Л. Маковский // Гражданское право современной России / Сост. О. М. Козырь и А. Л. Маковский. — М.: Статут, 2009. — 254 с.*
17. *Харитоновна О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : монографія / О. І. Харитоновна. — Одеса : Фенікс, 2011. — 346 с.*
18. *Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации (постатейный) : Часть 4 / Э. П. Гаврилов, О. А. Городов, С. П. Гришаев [и др.]. — М.: Проспект, 2009. — 800 с.*
19. *Заєць О. В. Право вільного використання об'єктів авторського права за цивільним законодавством України : автореф. дис... канд. юрид. наук. / О. В. Заєць. — К., 2009. — С. 9.*
20. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про розмір відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах» від 27.06.2003 року № 992 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 27. — Ст. 1329.*
21. *Кузнецова Н. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні / Н. С. Кузнецова, Кохановська О. В. // Право України. — 2011. — № 3. — С. 24.*

Надійшла до редакції 08.07.2012 року

ДО УВАГИ ЧИТАЧІВ

Федулова Л. І.

Інноваційна політика : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. І. Федулова, А. А. Мазаракі, Г. О. Андрощук. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. — 604 с.

Розкрито сутність, еволюцію, передумови та рівні формування інноваційної політики. Охарактеризовано особливості інноваційної політики корпоративних структур, взаємозв'язок інноваційної стратегії та інноваційної політики на мікрорівні. Визначено й обгрунтовано напрями інноваційної політики та заходи її реалізації. Розроблено й запропоновано методичний інструментарій оцінювання ефективності та результативності інноваційної політики.

Для викладачів, студентів, аспірантів вищих навчальних закладів.